

“Hij is als een tweede Proteus die alderhande gedaenten aenneemt” Kranten en mercuriale geschriften in de 17de en het begin van de 18de eeuw

Rietje van Vliet

Inleiding

Het lezen van zeventiende-eeuwse kranten is voor de hedendaagse lezer een uitputtingslag.

De weinig leesvriendelijke lay-out nodigt niet uit tot het op gemak tot je nemen van verhalen over wat er destijds voorviel. Bovendien maken de berichten, die veelal slechts uit een of twee zinnen bestaan, het lezen evenmin tot een sinecure. Het ene onderwerp volgt direct na het andere, zonder enige overgang. Daarnaast doet zich het – voor ons – vervelende verschijnsel voor, dat een en hetzelfde nieuwsbericht verschillende keren kan voorkomen in een bepaalde aflevering. Zo is in de *Oprechte Haerlemse Courant* het nieuws gerangschikt naar de diverse landen waar de correspondenten zich ophielden. Zij gaven de berichten door die zij in handen kregen en van belang achtten voor de krantelezers. Onder de rubriek Frankrijk stonden hierdoor niet alleen berichten over dat land zelf, maar ook over bijvoorbeeld de Poolse verkiezingen. Het waren vaak letterlijke vertalingen of uittreksels van brieven van correspondenten.

Om nog een reden vind ik het lezen van zeventiende-eeuwse kranten verre van gemakkelijk: het ontbreekt ons dikwijls aan (gedetailleerde) achtergrondinformatie om de summiere berichten te kunnen begrijpen.

Berichtgeving waaruit enige ‘human interest’ blijkt, is nauwelijks aanwezig. Of het moet gaan om nieuwtjes die tegenwoordig in de *Story* een plaats krijgen: geboorten, huwelijken, sterfgevallen en interessante reisjes in adellijke kringen. Voor het overige betrof de inhoud van zeventiende-eeuwse kranten buitenlandse politieke maatregelen¹ en staatkunde (krijgsverrichtingen en vredesonderhandelingen), epidemieën en rampen. Ook komen er veelvuldig meldingen voor van vrachtschepen en de havens waar zij zich bevinden. Deze onderwerpen waren primair van belang voor de handel.

Zeventiende-eeuwse kranten leuk om te lezen?² Ik vind van niet. Pamfletten en tijdschriften zijn naar mijn mening veel minder kleurloos van karakter (integendeel!) door hun smeuïge beschrijvingen van actuele gebeurtenissen en door hun toelichting en commentaar hierop.

Kranten: definiëring

Het onderscheid tussen zeventiende-eeuwse kranten, tijdschriften en pamfletten is soms moeilijk te maken. Enige houvast biedt wellicht de volgende indeling in criteria voor kranten:³

1. uiterlijk:
 - (a) publiciteit (gericht op groot lezerspubliek)
 - (b) periodiciteit (verschijnt op regelmatige tijden)
 - (c) mechanische vermenigvuldiging
2. innerlijk:
 - (a) actualiteit
 - (b) universaliteit (niet over één bepaald onderwerp)
 - (c) continuïteit

¹ Werd er in het begin van de zeventiende eeuw geregeld melding gemaakt van binnenlandse politieke aangelegenheden, langzamerhand verdwenen deze berichten uit de kranten. De plaatselijke en gewestelijke overheden werden steeds kariger in hun berichtgeving naar buiten, vooral in politiek gevoelig-liggende kwesties.

² S. Gabriëls, ‘Den Bisschop van Jaslat legt doot kranck’. In: *Proteus* 6 (1990), nr. 4, p. 7.

³ J.M.H.J. Hemels, *De Nederlandse pers voor en na de afschaffing van het dagbladzegel in 1869*. Assen 1969 (Diss. Nijmegen), p. 7.

- (d) commercialiteit
- (e) affiniteit (relatie met de lezer).

Pamfletten voldoen aan de meeste van deze criteria niet. Voor tijdschriften ligt het wat moeilijker; die moeten per geval met bovenstaande criteria worden bekeken. Doorgaans ontbreekt het hun aan actualiteit (2a). Sommige tijdschriften missen het kenmerk publiciteit (1a), omdat zij zich slechts tot een bepaalde lezersgroep richten (bijvoorbeeld geleerdentijdschriften), andere weer het kenmerk universaliteit (2b) omdat ze zich beperken tot toneel, bepaalde wetenschappelijke vakgebieden en dergelijke.

Lastig is het om mercuriale geschriften in het algemeen met kranten te vergelijken. Hiervan zijn in Europa gedurende de zeventiende en achttiende eeuw heel wat verschenen, variërend van aard. Al deze mercuren dragen de naam van de bode der goden, Mercurius: vaak afgebeeld als jongeman met vleugels aan zijn hoed en sandalen, en een herautstaf in de hand. Mercurius brengt de goden op de Parnassus verslag uit van hetgeen hij op (of onder!) de wereld heeft gezien.

Een niet uitputtende opsomming.

Mercurius als nieuwsblad

Allereerst de mercuren die het karakter van een krant bezitten. Nieuwsbladen. In deze mercuren wordt doorgaans dieper ingegaan op actuele gebeurtenissen dan in kranten; het scala aan onderwerpen is vaak beperkt (2b).

In 1649 verscheen in 's-Gravenhage het weekblad *Le Mercure Anglois*, bezorgd door Samuel Brown, Engels boekhandelaar op het Achterom, die aan het Hof van Holland de Engelse kranten bezorgde. In augustus 1654 werd verboden de *Wekelycke Mercurius van alle het gedenckwaerdigste dar door geheel Europa gepasseert*, uitgegeven door Johannes Rammazeyn te 's-Hage, waarschijnlijk wegens de politieke gezindheid die eruit sprak. De auteur is niet bekend. Van september in datzelfde jaar tot juni 1655 (25 nrs. verschijnt de *Haegsche wekelyke Mercurius*, gedrukt door Willem Breeckvelt. In 1651 was hij al eens gevangen genomen wegens het drukken van zelfverzonnen artikelen. De gewraakte journalist werd aan de kaak gesteld en gezeseld.⁴ Van juli 1655 tot december 1656 rolde de *Haegsche wekelijcke Mercurius, vervattende alle gedenckweerdigste Advysen van geheel Europa van de pers van Christianus Calaminus*. Dezelfde auteur die de succesformule een aantal keren gebruikte? Van de auteur van de laatstgenoemde Mercurius is een aantal pseudoniemen bekend: Anthoni Benedetti, Anthoni Benedicti, Antony Philiberti en misschien ook Anthoni Pieters en Jan van Zwol. We weten dat hij in zijn tijd een controversieel journalist was. Hij publiceerde in zijn mercuren geheime staatstukken die hij op slinkse wijze had weten te machtigen, en als hij ze niet had, verzon hij ze zelf.⁵

De *Maendelike Portugeese Mercurius zijnde een Waerachtigh verhael van den Oorlog tusschen Portugaal en Castilien* werd in 1663 door Henricus Hondius te 's-Gravenhage uitgegeven, "na de Copie gedrukt tot Lisbons by Henrique Valente de Oliveira". Hondius leverde aan het Hof van Holland kranten en kende klaarblijkelijk de behoeften van zijn klanten.⁶

Mercurius als historisch jaarboek

In de tweede plaats zijn er de mercuren die een historisch overzicht bieden van wat er het afgelopen jaar of half jaar is gebeurd in de wereld. Daartoe werden kranten geëxcerpeerd en doorgaans heeft de auteur getracht de feiten zo objectief mogelijk weer te geven. Soms echter is er enig commentaar toegevoegd.

⁴ W.P. Sautijn Kluit, 'De 's-Gravenhaagsche Courant'. In: *Handelingen en mededelingen van de Mij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden (1874-1875)*.

⁵ M. Bruna, 'Valsch?'. In: *KB Centraal. Huisorgaan van de Koninklijke Bibliotheek* 17 (1988), nr. 3, p. 2-3.

⁶ Zie noot 4.

De *Hollandsche Mercurius* [...], gedrukt door Pieter Casteleyn,⁷ verscheen in 41 delen van 1650 tot 1691. Deze mercurius verhaalt zo objectief mogelijk de historische feiten per jaar. Een vervolg hierop is de *Europische Mercurius, behelzende al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van staat als oorlog [...] is voorgevallen [...]*, gedrukt in Amsterdam bij Timotheus ten Hoorn in 16 delen. Laurens Arminius was een van de redacteurs.

Het tijdschrift *Mercure historique et politique, contenant l'état présent de l'Europe* [...], uitgegeven door de Haagse boekverkoper Henri van Bulderen, geeft eveneens een jaaroverzicht maar voegt hieraan enig commentaar toe. Het verscheen in 192 delen van 1688 tot 1782. Verscheidene auteurs verleenden aan deze mercurius hun medewerking, onder wie de Hugenoten Pierre Bayle en Jean Rousset de Missy. De laatste werd in 1749 veroordeeld wegens zijn negatieve en belastende uitlatingen over de overheden van de Nederlanden. Ook omdat hij op de rechtzaak niet kwam opdagen, werd een algeheel verbod uitgevaardigd zijn werk te drukken, uit te geven en te distribueren. Voor de *Mercure historique et politique* betekende dit dat het redacteurschap van Rousset moest worden beëindigd, om maandelijks nog te kunnen verschijnen.⁸

Mercurius als satirisch tijdschrift

Mercuren kunnen ook een satirische ondertoon of zelfs boventoon hebben. In deze periodieken geeft de auteur zijn kritisch commentaar op alles wat recent is voorgevallen. Met enige kennis van zaken zijn ze ook voor de hedendaagse lezer vaak een genoegen om te lezen. Voorloper van deze soort mercuren zijn de *Ragguagli di Parnaso* (1612-1613) van Trajano Boccalini, waarin hij politieke en literaire euvelds van zijn tijd over de hekel haalt. In de *Mercurio politico* (1635-1655) van Vittorio Siri brengt Mercurius op vergelijkbare wijze verslag uit van de gebeurtenissen in Europa. Door de jaren heen wordt het 'genre' van satirische tijdschriften verfijnd, met in de Nederlanden als zeventiende-eeuws hoogtepunt de *Haegse Mercurius* (1697-1699) van Hendrik Doedijs.

De twee maal in de week verschijnende *Haegse Mercurius* van Doedijs bevat satirisch commentaar op krantenberichten. Zijn stijl is te vergelijken met die van de hedendaagse cabaretiers: metaforen, etymologische woordspelletjes, grappige en soms dodelijke associaties rollen over elkaar heen. Scabreuze toespelingen in combinatie met kritische geluiden. Jammer dat veel verwijzingen thans moeilijk te interpreteren zijn.

Als voorbeeld noemt Doedijs⁹ onder meer de chirurg De Blegny (1652-1722) die vanaf 1680 maandelijks zijn memoires liet verschijnen waarin hij nieuwe ontdekkingen op het terrein van de geneeskunde besprak. Nadat hij hiermee moest ophouden, stuurde hij zijn geschriften naar een Frans arts in Amsterdam, die ze aldaar in 1684 uitgaf onder de naam *Mercure savant*.¹⁰ In de *Haegse Mercurius* van 15 april 1699 vergelijkt Doedijs zijn tijdschrift met de *Mercure galant*,¹¹ een Parijs mercuriaal geschrift dat in 1672 door De Visé was gestart (later kreeg het de naam *Mercure de France*) met berichten over promotie, doop, huwelijk en overlijden van bekende personen, met liederen, geleerde vertogen enz. De auteur vermeed echter politieke kwesties aan te snijden.

Verder noemt Doedijs in de *Haegse Mercurius* van 16 augustus 1698 de *London Mercury*, begonnen in 1691 door Thomas Brown. Aanvankelijk kenmerkte het zich door de dialogvorm; later werd deze vorm opgegeven en de inhoud werd steeds satirischer. Ook de *Athenian Mercury* van John Dunton, eveneens in 1691 begonnen, wordt genoemd. Hierin beantwoordt een quasi Atheens (lees: wijs) gezelschap vragen over theologie, zedenleer en dergelijke.

Vergelijkbaar qua karakter met de *Haegse Mercurius* is de *Amsterdamse Mercurius* (3 nrs. 1663): satirisch verslag in de vorm van een ordinaire kroegruzie van een oorlog tussen het Vlaamse en Poolse leger (!?). Andere satirische mercuren zijn de anonieme *Galanten Mercurius, voortbrengende*

⁷ De titel van deze mercurius is na tien delen gewijzigd. In de loop der tijd veranderde ook de uitgever-boekverkoper. UBL 661 B 1-10, 1017 C 1-8.

⁸ *Navorscher* LVIII, p. 343 e.v.

⁹ *Haegse Mercurius* 32 (22 nov. 1698).

¹⁰ *Nouvelle biographie générale* [...] XV, 225-226. Sign. *Mercure savant* UBL PP 4393.

¹¹ De naam *Mercure galant* is ook die van de succesvolle komedie van Boursault (Comédie Française, 5 maart 1683). De komedie was gericht tegen mensen die op kruiperige wijze nieuws vergaren en weergeven, en werd o.a. in 's-Gravenhage opgevoerd. Zie *Haegse Mercurius* 4 dec. 1697 en 4 oktober 1698.

Wonderlycke Geschiedenissen, deftige Staats-Redenen, Aerdige Bejeningen, Verscheyde Boerteryen, Notabele Spreucken, Verstandige Brieven ende Verschiet van Poezy (1684, zonder plaats, zonder uitgever)¹² en de *Courante Mercurius, vertellende Staats-saken, Galantery [...]*, gedrukt in Twistburg (!) in “het jaer van oneenigheyt” 1685.¹³

De *Haegse Mercurius* was bijzonder populair, getuige de vele nadrukken van afzonderlijke afleveringen en de integrale en hertaalde herdruk in 1735. Het tijdschrift maakte veel pennen los.¹⁴ En de formule sloeg aan. Ik noem een aantal navolgers: een andere *Amsterdamsche Mercurius* (onbekende auteur; van 21 februari tot 26 mei 1698),¹⁵ *Mercure de la Haye* (onbekende auteur; begonnen 29 juli 1698),¹⁶ de *Hagiensis Mercurius* (van 19 september tot 21 november 1698),¹⁷ de *Nieuwe Oprechte Haegse Mercur*¹⁸ van de rechtsgeleerde Cornelis van Bynkershoek (begonnen 25 mei 1699), de *Haegse Mercurius van den Jaere 1708* (wederom anoniem).

In de achttiende eeuw verscheen een groot aantal Hermessen, o.a. de *Rotterdamsche* en *Amsterdamsche Hermes* van Jacob Campo Weyerman (resp. 1720-1721 en 1721-1723).

Mercurius niet altijd periodiek

Als laatste soort mercurius noem ik losse, op zichzelf staande teksten. In de titel wordt de naam Mercurius vermeld, verwijzend naar het thema van de verslaggevende Mercurius, die van zijn reis in de wereld terugkeert. Vaak ook is een kritische of satirische toon te bespeuren. Verdere verwantschap met de hierboven genoemde mercurien hebben zij niet.

In 1674 verschijnt in Amsterdam bij Jan Bouwman de *Reysende Mercurius, verhandelende de hedendaegsche en onlangs tegenwoordige staet en verrichtingen van Europa [...]*¹⁹ van Lambert van den Bosch. Een prozageschrift in de vorm van een samenspraak tussen Jupiter en Mercurius, waarbij de laatste uitgebreid verslag uitbrengt van wat hij in de wereld heeft gezien (de moord op de gebroeders De Witt). Volgens het voorwoord-gedicht is het vooral een satire. De auteur zet daarin tevens uiteen, dat het begrip Mercurius nauwelijks eenduidig te noemen is:

Hij is als een tweede Proteus die alderhande gedaenten aanneemt. Hier is hy een *Mercurius Gallobelgicus, daer een Mercurio Postiglione [...]*, ginders komt hy in groeter Equipagie voor den dagh, uyt de Winckel van Vittorio Siri; nu komt hy in Fransche galas als een *Mercure galante* vol Parysche Bizarrerien [...]. Dan heet hy eens een Haagsche dan een Hollandsche Mercurius, in summa het is al Mercurius voor en naer [...].

Verder valt onder deze categorie mercurien *Mercurius in den rouw* (1699), een dialoog tussen de geest van Cato en van Maecenas over het verbod van de *Haegse Mercurius* van Doedijns en de *Nieuwe Oprechte Haegse Mercurius* van Van Bynkershoek. Het geeft een quasi-objectief beeld van de argumenten die voor- en tegenstanders van de satirische mercuriale geschriften aanvoeren.²⁰

De Haegse Mercurius over de Russen

¹² sign. UBL 11555 E 39.

¹³ *Navorscher* IV, 294 en V, 114.

¹⁴ De verschenen pamfletten zijn gebonden in ex. KB 3032 E 20-21, en voor een deel afgedrukt in de herdruk van 1735.

¹⁵ Knuttel 14379; KB 3032 E 20-21. Zie Doedijns' kritiek op zijn epigoon in de *Haegse Mercurius* van 26 februari en 5 maart 1698.

¹⁶ Knuttel 14380. Zie hierover Doedijns in de *Haegse Mercurius* van 2 augustus en 20 september 1698.

¹⁷ KB 3032 E 20-21.

¹⁸ Zie hierover Doedijns in de *Haegse Mercurius* van 27 juni 1699, en Van Bynkershoek's kritiek op Doedijns in de *Nieuwe Oprechte Haegse Mercur* van 3 juli 1699.

¹⁹ Het tweede deel heet *De Spaensche Mercurius [...]*. UBL 1159 F 19.

²⁰ *Mercurius in de rouw* is opgenomen in de herdruk van de *Haegse Mercurius* van 1735.

Waarom zijn zeventiende-eeuwse kranten zoveel saaier dan mercuren? Door middel van een vergelijking tussen de berichtgeving in kranten en in de *Haegse Mercurius* van Hendrik Doedijns over de komst van de tsaar en zijn gezantschap in ons land, zal ik dit proberen te verduidelijken.²¹

In 1697 eindigde de Negenjarige oorlog tussen Frankrijk en Engeland met de Vrede van Rijswijk. De Nederlanden waren in deze onderhandelingen verwickeld omdat zij in een personele unie verbonden waren met Engeland. gedurende de Rijswijkse vredesconferentie kwamen berichten Den Haag binnen dat een Russisch gezantschap op weg was naar de Nederlanden. Nu stonden Russen destijds bekend als geile, want bebaarde barbaren. daarop slaan Doedijns' volgende woorden:

De Muscovische Spraeck-meesters, die in lang niet veel te doen hebben gehad, krygen hoop dat haer tael mee een brug van communicatie sal werden gelyk de Fransse.²²

Wij zouden nu zoiets zeggen dat de dames op de Amsterdamse Wallen les krijgen van de Russen in het hebben van conversatie. En passant worden de Franse afgevaardigden ook erotische escapades toegedicht.

De *Amsterdamsche Courant* van 17 en 20 augustus meldt dat het Russische gezantschap inmiddels in Nijmegen is gearriveerd. Doedijns maakt er het volgende van:

In de Suite van het Moscovische Gezandschap bevinden haer den Graef van *December*, en den Baron van Spitsbergen. Tot Nimwegen zijn opgerecht Triumph-bogen, beleyd met Sausysen de Boulogne, Mortadellen, Metworsten, gerookt Tongen, &c. [...].²³

Het uit het koude Rusland afkomstige gezantschap krijgt aldus volgens Doedijns een warm onthaal in Nijmegen. Langwerpige worsten symboliseren wederom de hete genoegens waarnaar de Russen zo verlangen.

Met het koninklijk jacht van Willem III voeren de Russen Amsterdam binnen. Zij werden met kanonschoten vanaf de Amstelbrug op vorstelijke wijze ingehaald. Aan een vuurwerk werd de laatste hand gelegd. Enorme banketten weden aangericht, aldus de *Oprechte Haerlemse Courant* van 20, 27 en 29 augustus 1697. In de *Haegse Mercurius* heet het:

Op de aenkomste van de Moscovische Ambassadeurs te Amsterdam zyn verscheyde fraeye Vuyrwerken aangestoken, ten deele in den open lugt, ten deele binnens kamers, de laetste sullen een *Parfuum* van sich geven dat na Tabac sal ruyken. Volgens de manier der Russen sullen de voornaemste kamers van 't Logement met Gout-Sant bestrooyd werden, 't zelve doet een goed effect by de kaers. Ter tafel sal men opdissen heele wilde Swynen (*apros gausapatos*) met haer bonte rocken aen, om dat sy niet koud souden werden. Men sal ook schaften meerderjarige Water-Vis rondom een hoofd-deken van de Gansen, die pareeren sal in een over-groote schotel als 't Swaen-Huysje in 't midden van de Vyver.²⁴

Toespelingen op de veelvraten (citaat Petronius), de (in augustus!) in bontmantels gehulde, bebaarde Russen die met hun vuurpijlen wel raad weten. Doedijns kan er geen genoeg van krijgen. Hij gaat door.

De *Amsterdamse Courant* van 20 augustus 1697 meldde al dat de Russen na hun bezoek aan 's-Gravenhage naar Engeland zouden oversteken om enige tijd te verblijven in de koninklijke appartementen van Whitehall. Op 31 augustus 1697 meldt de *Haegse Mercurius*:

De Tronien van Benedictie, die de accompanerende Moscovische Edelen toonen, versekeren ons, dat zy onderweeg niet getracteert zijn op het Kasteel *Schraelenburg*. Zo sy mee over Zee gaan met den Koning van Groot Brittannien, sou haer vigeur wel wat dimunitie in Engeland kunnen lyden van die zoete en betoverende bloed-suygers, dewelke daer Vrouwe-aengesigten hebben, en zo enigszints over een komen met de drie harpyen *Aello*, *Ocypete* en *Celeno* [...]. Dewyl dese Heeren Russen liefhebbers van de jacht zijn, sullen sy t'Amsterdam apparent in Venus Polder al me eens gaen schieten [...].

En Doedijns vervolgt met een beschrijving van het gezantschap om te eindigen met een etymologisch woordspelletje (tsaar, Caesar, Sarmaten en uiteindelijk Saardam (=Zaandam)). In de *Haegse Mercurius* van 4 september 1697 haakt hij in op berichten uit de *Oprechte Haerlemse Courant* van 31 augustus en 3 september, en de *Amsterdamse Courant* van 29 en 31 augustus en

²¹ Zie hierover ook S. Kalf, 'De Haegsche Mercurius'. In: *De Navorscher* LXI, p. 49-66.

²² *Haegse Mercurius* 10 aug. 1697.

²³ *Haegse Mercurius* 21 aug. 1697.

²⁴ *Haegse Mercurius* 28 aug. 1697.

van 3 september 1697. Het betreft de rondvaart op het IJ, waarop de Russen worden vergast. Tijdens de vlootschouw werden vele kanonschoten afgevuurd. Voor Doedijns zijn deze berichten aanleiding om enige bespiegelingen te geven over het nutteloze van het oorlogvoeren. Ineens en ernstige toon!

Willem III blijkt naar zijn landgoed te Dieren te gaan om er te gaan jagen (*Oprechte Haerlemse Courant* 14 september 1697). Voor Doedijns weer de gelegenheid om met woorden te spelen en de nodige toespelingen te maken:

't Is onseker of de Moscoviters het vermaek van 't jaegen ontrent *Dieren* sullen neemen tot laste van de hoornige *dieren* [...].²⁵

Het beeld van hoorndragers in combinatie met de jacht moet ook voor de huidige lezer te begrijpen zijn. In dezelfde alinea gaat Doedijns door op de ruwheid van de Russen die geleid heeft tot vele bloedige oorlogen.

Een laatste voorbeeld. Zowel de *Amsterdamse Courant* als de *Oprechte Haerlemse Courant* van 26 en 28 september 1697 vermelden de lang verwachte aankomst van de Russen in 's-Gravenhage. De *Haegse Mercurius* van 28 september:

Den 26 zijn de *Russen* tot Voorburg aengeland, en hebben veel onrust alhier gecauseert, want jong en oud is op de been om dese vremdelingen te sien: Voor af waren eenige *Poti-fars* of *Puti-fars* vertrocken naer de Herberg de Swaen, daer alles aboundandelijk na toe gevoerd was. In *domo plenâ bona caena*. [...] Buyten 't kostelyke tractement dat aen de Heeren Ambassadeurs seer respectueuselijk gedaen is, was geordonneert voor de mindere Domestyken een kragtige *Bouillon d'eau de vie*, en daer na eenige geregten *de haut goût*. Ten dien einde was hier opgekogt veel ansiovis, gesulte steur, sali, orego, coriander, alsem, anys, satyricon, knoflook, uyen, prei, bieslook, tabac en mandragora. Sekeren *Uylskop*, die geen qua schelling waerd is, had geproponeert om de hoornen der koeyen tusschen Rijswijk en den Haag met geprepareerde azijn te dilueren, vervolgens uyt te kammen als hair, en die te friseren *en ondes*, om de welstant en de rariteyt: maer 't sou die beesten te veel incommoderen met dit windrig weer, gelijk den Burgemeester van ... die sijn pruyk voor de eerste mael verkeert opsette, met de boukel op sijn neus. De confluentie van menschen was zo groot, dat men de bruggens en straeten nauwlijx kon passeeren. [...] 'T was of de menschen geen ogen genoeg hadden om dese vreemde tronien te sien: Onse Dames en demoiselles contempleerden met veel vermaak sekeren jonge Prins, wiens gelaet, neus en oogen geen beurse peeren beloven. De Naeisters, die met lijf en ziel naeyen, hadden haer *werk* mee genomen, om een stuyvertje te winnen met de qua tyd. De Makelaarsters van *brutale tendresse* quamen aenstryken met haer vee, met heele pelotons; meenig meysje sal der rekenen van dese intrêe of; [...]

Spitsvondige grappen en grollen naar aanleiding van de aankomst van de Russen in Den Haag; scabreuze insinuaties over naaisters; woordspelletjes met Potifar en het Franse woord 'putier' voor vrouwenjager, wellusteling; toespelingen op het toen ook al chique Den Haag; onverwachte associaties en metaforen. Een beschrijving van gerechten met ingrediënten als satyricon of sandelkruid: voor de zeventiende-eeuwse lezer voldoende aanwijzing om te denken aan de plek waar het kruid zou groeien, namelijk daar waar mensen of dieren paren. De grond wordt daar 'besmet' met sperma. Uiteraard bevordert het kruid de wellust.

Zelfs zonder de krant ernaast, maar wel met wat kennis over wat leefde in dien tijd, is de *Haegse Mercurius* goed te lezen, en hij is vooral leuk. Al blijft het soms moeilijk. 🍏

²⁵ *Haegse Mercurius* 14 sept. 1697.